

► Uhke kaheosaline kelder Muhumaal Pallasmaa külas Matsi talus on valminud aastal 1924.

Uhkeid keldreid ehitati möödunud sajandi alul

Esimene suuremate ja uhkemate maakeldrite ehitusaeg jäi eelmise sajandi algusesse.

Paljud mitmelöövilised keldrid kannavad ehitusaastat 1913 ehk siis on valminud just vahetult enne Esimest ilmasõda.

Teine suure suurem keldriehitusbuum on olnud aga Eesti Vabariigi alguses, vahemikus 1920–1930. Pärast teist suurt sõda ja nõukogude võimu tulekut enam traditsioonilisi maakeldreid peaaegu ei ehitatud.

Küll on vanu keldreid viimasel kümnendil taastatud ja lisandunud on uusi.

Teet Reier

Säilituskoha vajaduse tõi kartulikasvatus

Keldrid tulid koos kartulikasvatusega 18. ja 19. sajandi vahetusel, kuid laiemalt hakkasid need levima alles 19. sajandi keskkel. Varem hoiti naereid, kaalikaid ja alguses ka kartuleid maasse kaevatud aukudes.

Keldri ehitamiseks valiti õuel kuivem ja kõrgem koht. Keldriruum ehitati poolest saadik maa sisse ning peale kuhjati mullakiht. See tagas soojusisolatsiooni. Kaitseks päikese eest istutati tihti keldri juurde puid ja põõsaid.

Kasutati kohalikku kivi

Vanimate keldrite seinad on enamasti küll kohalikest pae- või maakividest laotud, kuid lagi tehti palkidest, mis maa sees kiiresti kõdunesid ning seetõttu tuli neid tihti vahetada. Seepärast püüti ka keldri lagi ehitada kivist, kasutades kaarvõlvi.

Võlvide ehitus nõudis aga tugevamat sideainet, mistõttu said need laialdasemalt levima hakata alles 19. sajandi viimastel aastakümnetel, kui maaehitistes hakati ulatuslikumalt kasutama lubjaliiva mörti.

Keldriruumi ees oli tavalisest väiksem ruum: esik, mis oli mõeldud kaitseks talvekülma eest. Esiku välisukse tehti hästi tihe ning vooderdati väljastpoolt laudadega.

Esikust viis väike uks keldriruumi, kus hoiti talvel kartuleid ja muud juurvilja. Siia pandi talveks ka kapsatünn ning soojematel aastaaegadel õlleankrud. Keldriruum asetseis harilikult esiku põrandast madalamal, mistõttu keldris ukse ees olid astmed. Mõnikord paigutati astmestik ka esikusse.

Kelder seisis tavaliselt eraldi ehitisena. Lõuna-Eestis ehitati mõnikord keldri peale kivist või puust ait, nn keldripealik.

Vahel oli keldri peale ehitatud ainult mõne seinapalgi kõrgune ruum, mida nimetati keldrilakaks.

Kujundus oli oluline

Väljast oli keldrile ehitatud ainult esisein, milleks kasutati raud- või paekive. Mõnikord tehti keldriukse ümbrus telliskividest. Kuna keldri esikülj avanes enamasti taluõuele, pöörati selle kujundusele üsna suurt tähelepanu. Tihti pandi ukseava silluseks ühest tükist väljaraiutud kivi, millele oli antud lihtne, kuid jõuline dekoratiivne vorm. Sellesse raiuti tavaliselt ka keldri ehitamise aasta.

Eriti huvitavad olid keldrid Muhus ja Saaremaal, kus nende esisein oli enamasti üles laotud tahutud dolomiidist. Muhus kasutati ka huvitavat kombinatsiooni tumedamast raudkivist ja heledast dolomiidist.

Allikas: Karl Tihase "Eesti talurahvaarhitektuur", 2007

► Matsi talu keldris on säilinud ka müüritise sisse laotud kiviriulid.